

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
C-SARJA N:o 9

Yhteiskirjapaino Oy, Helsinki 1972

ISBN — 951 — 26 — 0000 — 5

ISBN 978-951-855-877-7 (PDF)

ARS BONI ET AEQUI

JUHLAJULKAISU
Y. J. HAKULISEN
70-VUOTISPÄIVÄNÄ
21. 1. 1972

ERISTÄMISLAIN UUDISTAMISESTA

UUNO HALTTUNEN

Rikollisuuden vastustamiseksi ja oikeusrauhan turvaamiseksi on käytettävissä kaksi tietä. Nämä ovat rikollisesta teosta seuraukseksi säädetty rangaistuksen uhka, johon sisältyy sovitusajatus, tai erikoiset turvaamis- ja parantamistoimenpiteet, joihin ei sisälly sovitusajatus, vaan jotka katsotaan rikollisuuden ehkäisytoimenpiteiksi. Nämä kaksi mahdollisuutta, rikosoikeuden „Zweispurigkeit“, ovat lainsäätäjän käytettävissä harkittaessa keinoja rikollisuuden vastustamiseksi.¹

Milloin yhteiskunnassa ilmenee sellaista poikkeuksellista rikollisuutta, jonka torjunnassa tavanomaiset rikollisuuden vastustamisessa käytetyt menettelytavat, kuten rangaistuksen enentämistä koskevat uusimissäännökset, eivät takaa riittävän oikeusturvan ylläpitämistä tai johtavat haitallisiin seurauksiin, on useissa maissa katsottu tarpeelliseksi ottaa rikoslakiin tai siihen liittyviin lakeihin erikoissäännöksiä toimenpiteistä vaarallisena pidettävän rikollisuuden vastustamiseksi.²

¹ Ks. *Schönke-Schröder*, Strafgesetzbuch, 13 p., s. 101 ss. ja 209; vrt. sama teos, 15 p., s. 104 ss. ja s. 242 s.

² Rikoksentehtäjän eristämistä koskevia lakeja on annettu jo v. 1885 *Ranskassa* (laki «sur les recidivistes») ja vuosikymmeniä kestäneiden valmistelujen jälkeen useissa Euroopan maissa, mm. *Ruotsissa* 22. 4. 1927, uusittu 18. 6. 1937 annetulla 1. 1. 1946 voimaantulleella lailla »om förvaring och internering i säkerhetsanstalt», jonka sijaan ovat tulleet 21. 12. 1962 annettuun 1. 1. 1965 voimaan tulleeseen rikoskaareen, lähinnä sen 30 lukuun, sisältyvät säännökset. *Norjassa* eristämistä, »sikring» ja »forvaring», koskevat säännökset sisältyvät 22. 5. 1902 annettuun rikoslakiin, johon ne on otettu 22. 2. 1929 annetulla sittemmin 11. 5. 1951, 11. 11. 1960 ja 15. 2. 1963 muutetulla lailla. *Tanskassa* eristämissäännökset sisältyvät 15. 4. 1930 annettuun 1. 1. 1933 voimaan tulleen rikoslain 8 ja 9 lukuun ja *Saksassa* otettiin 24. 11. 1933 annetulla lailla rikoslakiin (StGB 42 § eri kohtineen) »Massregeln der Sicherung und Besserung» säännökset, jotka on myöhemmin osaksi kumottu ja eräin osin muutettu.

I Vaarallisista rikoksista

Eristämislakia³ säädettäessä ja muutettaessa on ensin selvitettävä tavoitteet ja harkittava, minkälaatuiset rikokset katsotaan siinä määrin vaarallisiksi, että yhteiskuntaa on suojattava niitä vastaan erikoistoimenpitein. Yhteiskunnan muuttuessa ja sukupolvien vaihtuessa rikollisuus »ajanhengen» mukaan suuntautuu ajoittain määrättyihin rikoslajeihin ja jonkin ajan kuluttua taas toisiin rikoslajeihin. Samoin oikeushyvien ja niihin kohdistuvien rikosten keskinäinen arvostus vaihtelee eri aikoina. Yleinen mielipide paheksuu määrätynlaisia rikoksia enemmän kuin toisia ja jonkin vuosikymmenen kuluttua suurempi paheksuminen kohdistuukin toisenlaisiin rikoksiin. Suhteellisen lyhyenäkin ajanjaksona saattaa syntyä uudenlaisia vaarallista rikollisuutta, jota vastaan aikaisemmin ei ole osattu riittävästi varautua, kuten olemme aivan viime aikoina voineet todeta mm. huumausainerikollisuuden ja lentokonekaappausten osalta.

Rikollisuuden vaarallisuutta voidaan arvostella sekä yhteiskunnan näkökulmasta että kansalaisten keskinäisten suhteiden kannalta. Kulloinkin vallalla olevasta oikeuskäsityksestä seuraa, mille arvoille lainsäädännössä pannaan pääpaino. Rikoksentehtäjän eristämisen perusteena on ensi sijassa sellainen vaarallinen rikollisuus, joka liittyy kansalaisten keskinäisiin suhteisiin. Yhteiskuntaa vaarantavia rikoksia ei käytännössä yleensä esiinny eristämisen perusteina. Rikoksen täytyy kohdistua johonkin kansalaisen perusoikeuteen, jotta rikosta voidaan pitää vaarallisena. Tällaisia perusoikeuksia, joita toinen ei saa loukata, ovat henki, kunnia, henkilökohtainen vapaus ja omaisuus.⁴ Näistäkin vain henkeen (henkilöön) ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvia törkeimpiä rikoksia pidetään enää vaarallisina nykyisen oikeuskäsityksen mukaan, sikäli kuin se ilmenee lainsäädäntötoimista. Kunniaan ja omaisuuteen kohdistuvia rikoksia ei enää pidetä siinä määrin vaarallisina kuin aikaisemmin. Vaarallisen rikoksen käsitteen ala on supistunut. Eristämisen perusteeksi hyväksytyt rikokset tai ainakin niiden tunnusmerkistöt lainsäätäjän on ilmoitettava eristämislaisissa.

³ Vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetuista laeista ja niiden perusteella annetuista asetuksista käytetään jäljempänä nimitystä eristämislaki ja -asetus. Vankilaoikeudesta käytetään lyhennystä VankO.

⁴ Ks. HM 6 § ja T. M. Kivimäki, Persoonallisuuden oikeusturvasta, Oma maa, p. 1958, Osa 2, s. 20 ss.

II Aikaisemmasta eristämislainsäädännöstä

a) Vuoden 1932 eristämislaki

Pakkolaitokseen määrääminen eristämisseuraamuksena tuli maassamme mahdolliseksi 27. 5. 1932 vaarallisista rikoksenuusijoista annetulla ja 1. 6. 1932 voimaan tulleella lailla (180/32), johon sen voimassaoloaikana tehtiin vain eräitä vähäisiä muutoksia. Eristämisen edellytykset asetettiin sanotussa laissa niin ankariksi, että lain käytännöllinen merkitys jäi vähäiseksi. Eristämismenettely säädettiin kaksijakoiseksi. Tuomitessaan syytetyn rangaistukseen tuomioistuimien antoi päätöksessään lausunnon, että rikoksentehtäjä voitiin lisäksi määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen. Alioikeuden päätös oli alistettava hovioikeuden tarkastettavaksi. Lopullisesti eristämiskysymyksen ratkaisi VankO, joka perustettiin tällä eristämislalla.⁵

Rangaistuksen rikoksesta tuli olla vähintään kolme vuotta kuritushuonetta ennen kuin tuomioistuin saattoi antaa eristämislauseuman. Lisäksi rikoksentehtäjän oli jo aikaisemmin pitänyt kärsiä ehdotonta vapausrangaistusta kolmesta tai useammasta rikoksesta, niistä ainakin yhdestä kuritushuonetta vähintään yhden vuoden tai ehdotonta vapausrangaistusta yhdessä tai useammassa erässä yhteensä vähintään kymmenen vuotta. Eristämiseen saattoi johtaa vain rikos, joka oli tehty viiden vuoden kuluessa siitä kun edellinen rangaistus oli tullut täysin kärsityksi. Lain oli odotettu antavan suurempaa oikeusturvaa uusintarikollisuutta vastaan kuin mihin sen soveltaminen johti. Nimenomaan omaisuusrikollisuutta vastaan laki osoittautui tehottomaksi.

Rangaistus- ja eristämislaitoksen keskinäisestä suhteesta hallituksen esityksessä turvasäilölaiksi, joka johti v:n 1932 eristämislain säätämiseen, katsottiin, että laitosten välinen ero on vain asterero. Esityksessä päädyttiin siihen, että oli mahdollista yhdistää rangaistuksen tuomitseminen ja eristettäväksi määrääminen siten, että kussakin tapauksessa oli in casu harkittava, pannaanko rangaistus täytäntöön rangaistuslaitoksessa vai korvaako turvasäilö rangaistuksen kokonaan tai osaksi.⁶

b) Vuoden 1953 eristämislaki

Vuoden 1932 eristämislaki uusittiin vaarallisten rikoksentehtäjäin eristämisestä 9. 7. 1953 annetulla lailla (317/1953), joka tuli voimaan 1. 7. 1954. Valmistelutyöt suoritettiin lainvalmistelukunnassa⁷

⁵ Ensimmäisenä VankO:n sihteerinä ajan 1. 6. 1932 — 31. 12. 1937 toimi lakit. tri Y. J. Hakulinen.

⁶ Ks. Hall.es. n:o 91/1931 vp.s. 5.

⁷ Lvk:n julk. n:o 8/1951.

ja hallituksen esitys eristämislain uudistamiseksi annettiin lainvalmistelukunnan ehdotuksen pohjalta.⁸

Esityksessä todettiin nimenomaan, että v:n 1932 lain mukaan eristämisen edellytykset olivat liian ankarat ja liiksi muodolliset (s. 3). Jatkuvasti varkausrikoksiin syyllistyvien eristäminen katsottiin olevan täysin paikallaan. Varkausrikoksesta eristämistä pidettiin silloin tarpeellisena vaikka ei ollut kysymys edes törkeästä varkaudesta vaan tavallisesta varkaudesta (s. 6). Perusteluissa kiinnitettiin myös erityistä huomiota vähentyneesti syyntakeisten ja luonnevikaisten rikoksentekijäin käsittelyyn (s. 7).

Vuoden 1953 eristämislaila lievennettiin eristämisen muodollisia edellytyksiä siten, että rikoksesta, joka saattoi johtaa eristämiseen, rikoksentekijä oli tuomittava rikoksenuusijana rikoslain 6 luvun 2 §:n toista lausetta soveltaen vähintään yhdeksi vuodeksi kuritus-huoneeseen ja aikaisemmin kärsityn kuritushuone- tai välittömästi tuomitun vankeusrangaistuksen määrän tuli olla vähintään kolme vuotta. Eristämislausuman antamiseen rikoksensa täyttä ymmärrystä vailla tehneelle rikoksenuusijalle riitti tuomittu yhden vuoden vankeusrangaistus ja aikaisemmin sovitettu samanmääräinen vapausrangaistus. Lisäksi säädettiin eristämislausuman antamisen edellytykseksi, että rikoksentekijää aikaisemman elämänsä, rikoksen vaikutinten tai sen teossa ilmaantuneiden asianhaaran taikka mielentilansa perusteella oli pidettävä yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle vaarallisena. Alioikeuden päätöksen alistaminen ja eristämismenettely VankO:ssa säilyivät ennallaan. Hallituksen esityksen perusteluista (s. 8) ilmenee, että pyrittiin tekemään ero rangaistus- ja eristämislaitoksen välillä sekä periaatteessa että käytännössä. Tähän tulokseen ei kuitenkaan päästy vaan pakkolaitoksessa voitiin v:n 1953 eristämislain mukaan sovittaa rangaistuksia, joten pakkolaitos toimi myös rangaistuslaitoksena.

Näin muutetun eristämislain soveltaminen johti lainsäätäjän tarkoittamaan tulokseen eli entistä useamman omaisuusrikoksiin syyllistyneen eristämiseen vaarallisena rikoksenuusijana pakkolaitokseen. He myös pysyivät pakkolaitosseuraamuksen alaisina suhteellisen pitkään, koska lain 16 §:n 2 mom:n mukaan tuomioistuimen tuli aina tuomitessaan ehdonalaisessa vapaudessa olevan eristetyn uuden rikoksen johdosta määrääkseen vapausrangaistukseen samalla peruuttaa ehdonalainen vapaus riippumatta siitä osoittiko uusi rikos tekijässään vaarallisuutta yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle vai ei.

III Rikoksentekijän vaarallisuudesta

Yhteiskunnallisten olojen ja käsityskantojen muututtua on v:n 1953 eristämislain tavoitteiden toteutumista usealla taholla ryhdytty pitämään epäkohtana. Lain oltua voimassa runsaat kymmenen

⁸ Hall.es. n:o 101/1952 vp.

vuotta alkoi 1960 luvun puolivälissä julkisuudessa vireä keskustelu pakkolaitoksen tarpeellisuudesta, järjestelmän epäkohdista, eristämisen edellytyksistä sekä lain soveltamisesta ja sen uudistamisesta.⁹ Keskustelussa esiintunut kritiikki kohdistui erikoisesti kysymyksiin, ketä on pidettävä yleiselle ja yksityiselle turvallisuudelle vaarallisena rikoksenuusijana ja voiko rangaistus parantaa rikoksentekijän. Kysymysten asettelu oli ymmärrettävä, koska vaarallisuuden toteaminen tuomioistuimen eristämislauseumassa (v:n 1953 eristämislain 1 §:n 1 mom:n 3 kohta) ja sen seikan toteaminen, ettei rangaistus paranna vaarallista rikoksenuusijaa, VankO:n päätöksessä (7 §), lain mukaan olivat ratkaisevat kriteeriot eristämismenettelyssä.

Arvosteltaessa rikoksentekijän vaarallisuutta yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle oli v:n 1953 eristämislain mukaan kiinnitettävä huomiota tuomitun aikaisempaan elämään, rikoksen vaikuttamiin, sen tekotavan vaarallisuuteen, teon törkeysasteeseen ja rikoksentekijän mielentilaan. Laissa ei mainittu esimerkkejä eristämisperusteena kysymykseen tulevista rikoksista. Perusteluista ilmenevän lain tarkoituksen mukaan omaisuusrikokset voivat olla eristämisen perusteena. Kun eristämislauseuman saaneet rikoksentekijät yleensä eivät ole erikoistuneet yksinomaan omaisuus- tai väkivalta-rikosten tekoon, vaan ovat useimmiten tehneet molempia, vaikeuttaa rikoslajien monimuotoisuus usein vaarallisuuden arvostelua ja rikoksentekijäin ryhmittelyä rikoslajien mukaan.

Vaarallisuuden käsite omaisuusrikoksia tekevään rikoksenuusijaan liittyvänä on ollut erikoisen kritiikin kohteena. Tavalliseen varkauteen ei liitykään väkivaltaa eikä vaarallisuutta, mutta jos on kysymys törkeästä varkaudesta tai ryöstöntapaisesta varkaudesta, asia saattaa olla aivan toinen. Väkivallalla kielellisenä ilmaisuna tarkoitetaan myös tosiasiallisen esteen poistamista,¹⁰ esim. lukkojen tai ovien väkivaltaista avaamista, seinien murtamista sekä räjähdysaineiden ja hitsausvälineiden käyttöä esteen murtamiseksi. Näissä tapauksissa rikoksentekijää voidaan hyvin perustein pitää vaarallisena, vaikka väkivalta ei kohdistu toisen ruumiilliseen koskemattomuuteen. Saksalaisessa tieteisopissa katsotaan vaaralliseksi taparikolliseksi rikoksentekijä, jos voidaan pitää todennäköisenä huomioon ottaen hänen tekemiensä rikosten runsaus ja rikoksentekijän sisäinen taipumus (»Hang») rikosten tekoon, että

⁹ Ks. *Kaarlo L. Ståhlberg*, Kuka on »vaarallinen rikoksenuusija»? *Lakimies* 1966 s. 129 ss.; *Jacob Söderman*, *Förbrytare på burk*, JFT 1967 s. 389 ss.; *Olavi Heinonen—Paul Perovu*, Vaarallisten rikoksenuusijain valikoituminen, JFT 1969 s. 431 ss.; *Achilles Westling*, Eristämismenettelyn sosiaalinen tarkoituksenmukaisuus ja oikeutus, *Lakimies* 1970 s. 921 ss., Lukuisista sanomalehtikirjoituksista mainittakoon: *Aimo Aalto*, Rikoksenuusijain eristäminen, *Uusi Suomi* 9. 3. 1969; *Inkeri Anttila*, Eristettäväksi kaiken varalta, *Uusi Suomi* 15. 10. 1969 ja *K. J. Lång*, Interneringen borde avskaffas men tiden är ännu inte mogen, *Hufvudstadsbladet* 2. 12. 1970.

¹⁰ Ks. *Nykysuomen sanakirja*, VI osa, s. 624.

hän tulevaisuudessakin tekisi melkoisia rikoksia.¹¹ Rikoslajeille ei määritelmässä ole annettu merkitystä. Valtioneuvoston 8. 6. 1967 eristämissäännöksiä uudistamaan asettama eristämislakikomitea luopui omaisuusrikosten osalta vaarallisuusperusteesta ja asetti mientintönsä¹² liittyvässä lakiehdotuksessa (2 §:n 2 mom.) sanottujen rikosten osalta eristämisen edellytykseksi sen, että teko on ammattimainen tai tavanomainen.

Vuoden 1953 eristämislaki piti vielä mahdollisena, että rangaistus parantaisi vaarallisen rikoksenuusijan. Parantumismahdollisuudet ovat olleet heikot, kun rangaistuslaitoksessa ei ole ollut sanottavia mahdollisuuksia saada tehokasta hoitoa. Aivan mahdotonta ei sentään liene, että joku olisi rangaistuslaitoksessa parantunut, ainakin siten, että hän on lakannut tekemästä uusia rikoksia, olkootpa syyt sitten mitkä tahansa.

IV Eristämiskäytännöstä ja eristettyjen lukumäärästä

VankO on 1960-luvun viimeisinä vuosina tuntuvasti vähemmän kuin vuosikymmenen seitsemän ensimmäisen vuoden aikana määrännyt vaarallisia rikoksenuusijoita eristettäväksi pakkolaitokseen ja jättänyt yleensä omaisuusrikoksiin syyllistyneet eristämättä. Tilanne 1960-luvulla ilmenee seuraavasta asetelmasta:

Vuosi	Eristettyjen määrä vuoden alussa	Vankilaoikeus määrännyt	
		eristettäväksi pakkolaitokseen	päästettäväksi pakkolaitoksesta ehdonalaiseen vapauteen
1961	300	67	74
1962	326	53	101
1963	312	64	89
1964	327	54	81
1965	348	50	95
1966	369	52	84
1967	389	43	108
1968	378	27	140
1969	325	11	129
1970	254	6	136
1971	206		

Taulukon perusteella voidaan päätellä, kun otetaan huomioon v:nä 1968—1970 eristettyjen vähäinen ja ehdonalaisesti vapautettujen suhteellisen suuri vuotuinen luku, että eristettyjen määrä v:n

¹¹ Ks. *Dalcke*, *Strafrecht und Strafverfahren*, 37 p. (1961) s. 17.

¹² Komiteanmietintö 1969: B 72.

1970 päättyessä olisi voinut olla noin 100 paikkeilla. Se, että eristettyjen luku ei ole näin paljon vähentynyt, johtuu pääasiassa v:n 1953 eristämislain 16 §:n 2 momentin soveltamisesta ehdonalaisesti vapautettuja eristettyjä uudesta rikoksesta tuomittaessa. VankO on käytösrikkomuksen johdosta peruuttanut eristetyt ehdonalaisen vapauden tai jatkanut koeaikaa seuraavasti:

Vuosi	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Ehdonal. vapaus peruutettu	24	31	35	23	34	26	22	24	38	14
Koeaikaa pidennetty	9	10	11	10	12	14	10	20	23	25

Eristettyjen kokonaislukumäärä kohosi v:n 1953 eristämislain voimassa ollessa melkoisesti. Eristettyjä oli v:n 1955 lopussa 96 ja v:n 1970 päättyessä 206. Korkeimmillaan oli eristettyjen luku v:n 1966 päättyessä, jolloin heitä oli 389. Eri maissa voimassa olevat erilaiset eristämisyjärjestelmät vaikeuttavat maiden välisten vertailujen suorittamista. Niiden hajatietojen perusteella, joita tämän kirjoittajalla on ollut käytettävissä Ruotsin, Englannin (sittemmin lakkautetun) ja Zürichin kantonin eristämislaitoksiin 1960 luvulla eristettyjen rikoksentehtäjiin lukumääristä, eivät Suomen vastaavat luvut, asukasmäärät huomioon ottaen, antaneet aiheetta epäilyyn, että meillä olisi ollut voimassa muita ankarampi eristämiskäytäntö.

V Pakkolaitoksen arvostelua

Pakkolaitoksen järjestelyssä voidaan havaita olleen puutteellisuksia. Eristetyille olisi pitänyt jo v:n 1953 eristämislain voimassa ollessa järjestää tehokkaampaa hoitoa, ammattikoulutusta ja sellaista ammattitaitoa vaativaa työtä, josta he olisivat voineet saada palkkaa ainakin sitten kun rangaistus oli tullut täyteen sovitetuksi ja jolla ammatilla he olisivat voineet elättää itsensä vapauduttuaan.

Eristetyt ovat kyllä saaneet lääkärinhoitoa ja tarvittaessa hoitoa vankimielisairaalassa ja jossain määrin ammattikoulutustakin, mutta määrärahojen vähäisyyden ja erikoishenkilökunnan puuttumisen vuoksi ei sittenkään liene voitu tehdä kaikkea, mikä olisi saattanut olla mahdollista. Vankilapsykiatrin virat perustettiin Helsingin keskusvankilaan v. 1935 ja Turun keskusvankilaan v. 1953, mutta psykologin sai viimeksi mainittu vankila vasta 1. 3. 1968 alkaen. Toisaalta on otettava huomioon, kun eristettyjen psyykkinen rakenne usein on melkoisesti normaalista poikkeava

sekä heidän työkykynsä ja -halunsa heikko, että merkittävien tulosten saavuttaminen on ollut jokseenkin toivotonta. Ehkä kuitenkin olisi pitänyt edes kokeiluluontoisesti jo aikaisemmin yrittää tehostaa ammattikoulutusta ja hoitotoimenpiteitä. Vapaaehtoiseen koulutustoimintaan eivät pakkolaitoksesta vapautuneet elokuussa 1971 osoittaneet mielenkiintoa. Ehdonalaisesti vapautuneiden eristettyjen valvonta-aikana olisi heidän huoltoonsa tullut myös kiinnittää enemmän huomiota jo aiemminkin kuin vasta suuremman joukon eristettyjä vapautuessa 1. 8. 1971.

VI Eristämislakikomitean ehdotuksia

Edellä mainittu eristämislakikomitea päätyi mietinnössään (s. 3) ilman yksityiskohtaisempaa perustelua siihen tulokseen, että yhteiskunnan suojelemiseksi vakavalta uusintarikollisuudelta oli rangaistusseuraamusten lisäksi tarpeen olla käytettävänä erityistoimenpiteitä, jotka olisivat toissijaisia rangaistukseen nähden. Komitea piti siis eristämisseuraamuksen ja pakkolaitoksen säilyttämistä tarpeellisena ja laati ehdotuksen v:n 1953 eristämislain uudistamiseksi kokonaisuudessaan.

Rangaistuslaitoksen ja eristämislaitoksen keskinäiseen suhteeseen komitea otti mietinnössään (s. 43 ja 52) sekä laatimassaan lakiehdotuksessa (10 §:n 3 mom. ja 26 §) sen kannan, että rangaistukset on ensin kokonaan sovitettava rangaistuslaitoksessa ja eristäminen pantava toimeen vasta sen jälkeen. Tällainen järjestelmä on ollut puhtaimmassa muodossa toteutettuna Ranskassa ja Australiassa sekä osittain myös Norjassa ja Englannissa. Sen sijaan Ruotsissa ja Tanskassa eristäminen tuomitaan suoraan rangaistuksen asemasta, jollaista järjestelmää meillä ehdotti prof. Allan Serlachius.¹³ Eristämislakikomitean kannanotto ei johtanut rajankäyntiin itse laitosten luonteen osalta. Sana »pakkolaitos», jota laissa vieläkin käytetään, antaa sen väärän käsityksen, että laitos olisi rangaistuslaitosta ankarampi, vaikka periaatteessa asia on päinvastainen. Komitea ehdottikin nimen muuttamista eristämislaitokseksi. Ehdotus ei kuitenkaan toteutunut.

Eristämislakikomitea ehdotti, että koevapauden myöntämisen mahdollisuuksia laajennettaisiin, ehdonalaisen vapauden peruuttamissäännökset uudistettaisiin, ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskeva asia määrättäisiin VankO:sta alistettavaksi hovioikeuden ratkaistavaksi, milloin eristetty oli ollut laitoksessa yhtäjaksoisesti kolme vuotta pääsemättä välillä valvontaan. Lisäksi komitean lakiehdotus sisälsi eräitä teknillisiä parannuksia verrattuna v:n

¹³ Ks. Hall.es. n:o 91/1931 vp., s. 5 ja Allan Serlachius, Ehdotus uudeksi rikoslaki, 1922, 4 luv. 2 §.

1953 eristämislakiin. Sen sijaan komitea ei ehdottanut eristämismenettelyn kaksijakoisuuden poistamista eikä muutoksenhakuvoimisuuden järjestämistä VankO:n päätöksestä.

Komitea kiinnitti erityistä huomiota vaarallisen rikoksenuusijan valvonnan järjestämiseen sen jälkeen kun hänet oli päästetty rangaistus- tai eristämislaitoksesta ehdonalaan vapauteen. Valvonnan järjestelyn nykytilaa, suurimman osan valvottavista ollessa muutoinkin työllä ylikuormitetun poliisin muodollisessa valvonnassa, ei voida pitää tyydyttävänä. Valvontatehtävien tulisi kuulua jollekin muulle elimelle kuin poliisille ja valvontaan pitäisi saada enemmän yksilöllisyyttä sekä valvojiksi koulutuksen saaneita päätoimisia valvojia.

VII Eristämisperusteiden uudelleen arviointia

a) Eristämislakikomitean kanta

Eristämisen ja valvontaan asettamisen asiallisia edellytyksiä koskevat periaatteet ilmenevät komitean lakiehdotuksen 1 §:stä. Niiden mukaan vapauden rajoittamistoimenpide oli mahdollinen, »milloin sitä rikoksentehtäjän rikollisuuden ja rikosten vaikutinten tai niiden yhteydessä ilmenneiden muiden seikkojen tahi hänen luonteenlaatunsa vuoksi on pidettävä tarpeellisena vakavain rikosten estämiseksi hänen taholtaan».

Vapauden rajoittamisen muodolliset edellytykset komitea määritteli lakiehdotuksensa 2 §:ssä. Niiden mukaan rikoksentehtäjän vapautta voitiin määrätä rajoitettavaksi, jos hänet tuomittiin määrääkseen, vähintään yhden vuoden kuuden kuukauden vapausrangaistukseen rikoksesta, jonka hän oli tehnyt kärsittyään vapausrangaistusta vähintään kolme vuotta, tai murhasta, taposta tahi niiden yrityksestä taikka osallisuudesta niihin. Omaisuusrikosten osalta komitea piti vapauden rajoittamista mahdollisena vain, jos rikoksentehtäjä oli ottanut sanotunlaisten rikosten tekemisen ammatikseen tai tavakseen.

Komitean eristämisedellytyksiä koskevassa ehdotuksessa on luovuttu vaarallisuuskäsitteestä ja otettu sen sijaan arvosteluperusteeksi 'vakavan rikoksen' teon todennäköisyys. Vakavan rikoksen käsitettä ei kuitenkaan ole määritelty tieteisopissa, lainsäädännössä sitä ei ole käytetty eikä oikeuskäytäntö sitä tunne. Käsite lienee lainattu Ruotsin uudesta rikoskaaresta (Br 30:1). Tätäkään kriteeriä ei voida pitää vaarallisuutta onnistuneempana, sillä se johtaisi vain ammattimaisten pikkuvarkaiden ja pettäjien eristämiseen, vaikka näitä rikoksentehtäjiä ei voida pitää vaarallisina. Suuriin taloudellisiin tavoitteisiin tähtääviä rikoksia ei yleensä tehdä ammattimaisesti tai tavanomaisesti. Kun eristämisen perusteena on tuomittu määrätyn pituinen rangaistus, soveltuu mittapuuksi edel-

leen rikoksentehtäjän vaarallisuus,¹⁴ ellei joskus tulevaisuudessa keksitä parempaa kriteeriä. Komitea ehdotti myös, että tuomioistuimien voisi antaa eristämislauseuman ainoastaan virallisen syyttäjän vaatimuksesta.

b) Lainvalmistelukunnan ehdotus

Osaksi eristämislakikomitean mietinnön pohjalta valmistettiin lainvalmistelukunnassa ehdotus hallituksen esitykseksi vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain muuttamiseksi.¹⁵ Siinä luovuttiin v:n 1953 eristämislain kokonaisuudistuksesta ja rajoitettiin lain osittaiseen muuttamiseen. Kokonaisuudistus ei olisi ollutkaan pikaisesti toteutettavissa, mm. siitä syystä, että syyn-takeisuutta ja rikoksen uusimista koskevien säännösten uudistaminen ovat erikseen valmisteltavana ja niissä tapahtuvat ratkaisut on otettava huomioon harkittaessa eristämisyjärjestelmän tarpeellisuutta ja toteuttamismuotoja.

Esitysehdotuksessa luovuttiin kokonaan omaisuusrikoksiin syyllistyvien eristämisestä. Sen mukaan »eristää voidaan vain säännös-ehdotuksessa tarkemmin mainituin tavoin toisen hengelle tai terveydelle vaarallisena pidettävä rikoksentehtäjä» (s. 7). Esimerkkeinä eristämisen perusteeksi soveltuvista rikoksista mainittiin tahallinen henkirikos, törkeä pahoinpitely tai muu törkeää väkivaltaisuutta taikka muunlaista erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittava rikos taikka sanotunlaista väkivaltaisuutta tai vaarallisuutta osoittavan rikoksen yritys tai osallisuus siihen, milloin niistä tuomitaan vähintään kahden vuoden vapausrangaistus.

Lisäedellytykseksi eristämiselle asetettiin vielä se, että rikoksentehtäjää oli aikaisemmin tekemiensä törkeää väkivaltaisuutta tai muunlaista erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavien rikosten, uuteen rikokseen johtaneiden ja siitä ilmenevien seikkojen sekä muun hänen henkilöstään saadun selvityksen perusteella pidettävä vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle.

Esitysehdotuksen mukaan poikkeustapauksessa olisi voitu eristää rikoksentehtäjä, joka ei ollut aikaisemmin tehnyt eristämisen perusteeksi soveltuvaa tai muutakaan rikosta, jos häntä oli muun selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle. Tämä säännös olisi tullut sovellettavaksi erittäin harvoin poikkeuksellisen vaarallisen rikoksentehtäjän kohdalla, esim. sairaalloisesta poikkeavuudesta aiheutuvan aggressiivisuuden purkauksessa törkeänä väkivaltana.

Ehdotuksessa ei enää asetettu eristämisen edellytykseksi sitä, että rikoksentehtäjä olisi aikaisemmin sovittanut määrätyn vähim-

¹⁴ Samoin StGB § 42 e.

¹⁵ Lvk:n julk. n:o 6/1970.

mäismäärän rangaistusta, eikä vähentyneesti syyntakeisia varten esitetty erikoissäännöksiä. Lisäksi ehdotuksessa luovuttiin rikoslain 6 luvun uusimissäännösten soveltamisen asettamisesta eristämisen edellytykseksi. Rikoksentekijää kutsuttiin kuitenkin »vaaralliseksi rikoksenuusijaksi», vaikka hänen ei tarvitse olla sitä rikoslain 6 luvun uusimissäännösten mukaan.

c) Muita mielipiteitä

Eristämisedellytyksiä koskevien säännösten laatimisen yhteydessä oli päätettävä, onko eristäminen tehtävä mahdolliseksi myös omaisuusrikosten johdosta. Hallitusmuodon 6 §:n mukaan jokainen Suomen kansalainen on lain mukaan turvattu myös omaisuuden puolesta. Eristämislakikomitean mietinnöstä antamassaan lausunnossa useat asiantuntijat asettuivat kannattamaan eristämismahdollisuutta myös törkeisiin varkauksiin syyllistyvien ja järjestytyneenä rikollisjoukkiona toimivien rikoksentekijäin suhteen. Myös laintarkastuskunta asettui samalle kannalle ja lausui tältä osin:¹⁶

»Laintarkastuskunnan mielestä omaisuusrikoksia ei tulisi asettaa eristämisen perusteeksi, ellei niihin liity väkivaltaista käyttäytymistä taikka vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle. Kuitenkin liittyy myös meidän maassamme lisääntymässä olevaan ns. organisoituun rikollisuuteen tällaista vaarallisuutta osoittavia piirteitä. Näin on asianlaita, kun rikoksentekijät toimivat yhteenliittäytyneinä ennakolta laaditun suunnitelman mukaisesti ja päästäkseen käsiksi suuriin saaliisiin murtavat lukkoja ja ovia sekä räjähdysaineita tai muita teknisiä välineitä käyttäen väkivalloin tunkeutuvat postitoimistoihin, pankkeihin, liikkeisiin tai varastoihin ja kuljettavat anastetun omaisuuden rikospaikalta rikoksella käyttöönsä saamallaan moottoriajoneuvoilla. Milloin joku rikoksentekijöistä on varustautunut lyömä- tai ampumaseella taikka muulla väkivallan käyttöön soveltuvalla rikoksentekovälineellä, tämä osoittaa, että rikoksentekijät hyväksyvät myös toisen henkeen tai terveyteen kohdistuvan väkivallan. Usein johtuu pelkästä sattumasta, ettei teko johda henki- tai pahoinpitelyrikokseen. Laintarkastuskunnan mielestä pitäisi tämäntapaisiin omaisuusrikoksiin syyllistyneet voida eristää ja lakiehdotukseen ottaa tätä tarkoittava nimenomainen säännös.»

d) Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä¹⁷ olivat eristämisen edellytyksiä koskevat säännökset eräitä lakiteknillisiä parannuksia lukuun ottamatta asiallisesti samansisältöiset kuin lainvalmistelukunnassa laaditussa esitysehdotuksessa ja kuului lakiehdotuksen 1 § seuraavasti:

¹⁶ Laintarkastuskunnan lausunto N:o 5/1970, s. 4.

¹⁷ Hall.es. n:o 176/1970 vp.

»Jos rikoksentekijä tuomitaan

1) tahallisesta henkirikoksesta, törkeästä pahoinpitelystä tai muusta törkeää väkivaltaisuutta taikka muunlaista erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavasta rikoksesta tai

2) yhdellä teolla tehdyistä rikoksista tai jatketusta rikoksesta, joihin sisältyy sanotunlaista väkivaltaisuutta tai vaarallisuutta, taikka

3) edellä tarkoitettua väkivaltaisuutta tai vaarallisuutta osoittavasta rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta rikokseen

määräaikaiseen, vähintään kahden vuoden vapausrangaistukseen, tuomioistuim voi tässä pykälässä säädetyin edellytyksin virallisen syyttäjän vaatimuksesta rangaistuksen tuomitessaan samalla päättää, että tuomittu voidaan määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen, niin kuin tässä laissa säädetään.

Edellytyksenä pakkolaitokseen eristämiseksi on lisäksi, että rikoksentekijää aikaisemmin tekemiensä törkeää väkivaltaisuutta tai muunlaista erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavien rikosten, uuteen rikokseen johtaneiden ja siitä ilmenevien seikkojen sekä muun hänen henkilöstään saadun selvityksen perusteella on pidettävä vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle. Tässä momentissa tarkoitettua rikoksentekijää sanotaan vaaralliseksi rikoksenuusijaksi.

Jos rikoksentekijä ei ole aikaisemmin tehnyt edellä 2 momentissa tarkoitettuja rikoksia, mutta häntä on muun selvityksen perusteella ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle, hänet voidaan määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen, jolloin häneen on sovellettava vastaavasti, mitä vaarallisesta rikoksenuusijasta on säädetty.»

VIII Uusi laki (303/1971)

Hallituksen esitys ei kuitenkaan tullut sellaisenaan hyväksytyksi, vaan lain 1 § sai lakivaliokunnassa hallituksen esityksestä oleellisesti poikkeavan ja osaksi yllättävän sisällön. Lakiesityksen 1 §:n 1 momentin 1 kohta ja 2 momentti kirjoitettiin uudelleen, 3 momentti poistettiin ja sen sijaan otettiin esityksen 2 momentista säännös vaarallisesta rikoksenuusijasta. Lain 1 §:n 1 momentin 1 kohta sekä 2 ja 3 momentti saivat näin kuuluvan sisällön:

»Jos rikoksentekijä tuomitaan 1) murhasta, taposta tai törkeästä pahoinpitelystä, törkeää väkivaltaa käyttäen tehdystä ryöstöstä tai väkisinmakaamisesta, hengenvaaran aiheuttavasta murhapoltosta taikka muusta törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavasta rikoksesta tai

Edellytyksenä pakkolaitokseen eristämiseksi on lisäksi, että rikoksentekijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen sekä että häntä on hänen rikoksistaan ilmenevien seikkojen ja muun hänen henkilöstään saadun selvityksen perusteella ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle.

Edellä tässä pykälässä tarkoitettua rikoksentekijää sanotaan vaaralliseksi rikoksenuusijaksi.»

Lain 1 §:n 1 momentin 1 kohtaan sisältyy määritelmä rikoksista, jotka saattavat johtaa eristämislauseuman antamiseen. Säännös kirjoitettiin lakivaliokunnassa siten, että siihen sisältyy eristämisperusteeksi kelpaavista rikoksista esimerkkiluettelo ja lisäksi yleislauseke, jossa yleisesti ilmaistaan kysymykseen tulevien rikosten tunnusmerkit. Yleislausekkeen mukaan tuomioistuim voi antaa eristämislauseuman, jos rikoksentekijä tuomitaan »törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavasta rikoksesta». Esimerkkeinä mainitaan murha, tappo tai törkeä pahoinpitely, törkeää väkivaltaa käyttäen tehty ryöstö tai väkisinmakaaminen ja hengenvaaran aiheuttanut murhapoltto.

Yleislausekkeesta tulisi ilmetä ne periaatteet, jotka on otettava huomioon harkittaessa, soveltuuko kysymyksessä oleva rikos eristämisen perusteeksi. Ryöstössä teon törkeysaste ja vaarallisuus vaihtelevat suuresti samankin tekemuodon rajoissa, eikä teon aina tarvitse osoittaa tekijässä sellaista väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle, että se riittäisi eristämisen perusteeksi. Tämän vuoksi on ollut tarpeen antaa ryöstölle lisätunnusmerkki, jonka mukaan sen on oltava törkeää väkivaltaa käyttäen tehty. Väkisinmakaamisessa sen sijaan jo teon olemukseen sisältyvä rikosobjektin vastustuksen murtamiseksi käytetty väkivalta tai pakko on jo sinänsä katsottu riittävän eristämisen perusteeksi. Viimeksi mainittu teko saattaa myös vaarantaa toisen terveyden.

Milloin lain 1 §:n 1 momentin 1) kohdassa tarkoitettu teko on tehty yksin teoin jonkun muunlaisen rikoksen kanssa tai sisältyy osana jatkettuun rikokseen, soveltuu teko silloinkin saman momentin 2) kohdan sekä rikoksen yrityksen tai siihen osallisuuden ollessa kysymyksessä 3) kohdan mukaan eristämisen edellytykseksi.

IX Uusia tulkintakysymyksiä

Eduskunnan hallituksen esityksen eristämisedellytyksiin tekemät muutokset saattavat päällisin puolin katsoen näyttää vähäisiltä. Ne olivat kuitenkin omiaan saamaan aikaan epäselvyyttä ja sekaan-nusta sekä olisivat voimaan tullessaan ainakin sillä kertaa johtaneet pakkolaitoksen tosiasialliseen lakkaamiseen, vaikka laitoksen lakkauttamista ei ollut hallituksen esityksen enempää kuin lakivaliokunnan perustelujen mukaan tarkoitettu.

Vuoden 1971 eristämislain 1 §:n 2 momenttia säädettäessä on luovuttu periaatteesta, jonka mukaan eristämislauseuman antamisen ja eristämisen edellytyksenä olisi aikaisempi sovitettu rangaistus. Rikoksentekijän aikaisemman kriminaliteetin osalta riittää eristämislauseuman antamiseen ja eristämispäätökseen, että hän on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt lain 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen ja että häntä lisäksi on pi-

dettävä 2 momentissa mainituilla perusteilla erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle. Puheena olevan 2 momentin sanamuoto ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen ja selvä. Tulkinnan vaaraan jäi, velvoittiko 1 §:n 2 momentti myös yleistä tuomioistuinta vai ainoastaan VankO:tta, mikä ilmenee lain 7 §:n viimeisestä lauseesta.

Epäselväksi jäi myös, mitä 2 momentissa tarkoitetaan viittauksella »syyllystynyt 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen». Käytetystä sanonnasta ei ilmennyt, tarkoitettiinko lausua, että sanotunlaisesta rikoksesta piti seurata myös 1 momentissa mainittu kahden vuoden vapausrangaistus vai riittikö, että rikoksentehtyjä oli syyllystynyt 1 momentin 1) kohdassa mainittujen rikosten tunnusmerkistön toteuttavaan rikokseen riippumatta tuomitun rangaistuksen määrästä. Lisäksi jäi epäselväksi, riittikö 2 momentissa tarkoitetuksi rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana tehdyksi toiseksi rikokseksi ajallisesti aikaisemmin tehty rikos, josta rangaistusta ei ole aikaisemmin tuomittu, vaan se tuomittiin samalla kerralla kuin uudesta eristämislausemaan johtavasta rikoksestakin.

Ryöstön osalta ei lain sanamuodosta ilmene, onko väkivallan kohdistuttava henkilöön, vai riittääkö, että se on kohdistunut esineeseen. Lain esitöistä ei voida saada selvitystä tähän kysymykseen. Väkivalta saattaa kohdistua ryöstössä esineeseen, ja eristämislauseman perusteeksi riittänee törkeää väkivaltaa käyttäen tehty ryöstö, josta ei ole aiheutunut erityistä vaaraa toisen hengelle tai terveydelle. Väkivaltaisuuden osoittaminen toisen hengelle ja terveydelle ei ole kielellisestikään oikea ilmaisu, eikä sellaista tunnusmerkkiä liene tarkoitettu liittää eristämisperusteeksi soveltuvan ryöstön kvalifikaatioksi.

Edellä mainituin kohdin ilmeni lain sisällöstä ja tarkoituksesta eri mielipiteitä jo ennen uuden lain vahvistamista. Kun eristämislaki koskee ihmisen vapauden rajoittamista, niin tulisi lain sanamuodon olla siinä määrin selvä, että myös rikoksentehtyjät, joihin eristämislaki tulee sovellettavaksi, voisivat ymmärtää heille erittäin tärkeän lainkohdan sisällön. Tätä tavoitetta ei 23. 4. 1971 vahvistetun eristämislain (303/1971) 1 §:n 2 momentti täyttänyt. Jos sitä olisi jouduttu soveltamaan käytäntöön, olisi helposti esitetty väitteitä lain mielivaltaisesta soveltamisesta.

X Lain selventäminen

Tarkoituksin selventää lain 1 §:n 2 momentin säännöstä hallitus antoi Eduskunnalle 14. 5. 1971 päivätyn esityksen (n:o 70/1971 vp.) lain 1 §:n muuttamisesta. Eduskunta käsitteli esityksen erittäin nopeasti ja hyväksyi sen muuttamattomana. Laki vahvistettiin 18. 6. 1971 (491/1971) ja määrättiin tulemaan voimaan 1. 8. 1971 eli samana päivänä kuin laki, jota sillä muutettiin. Eristämislain 1 §:n 2 momentti tuli voimaan näin kuuluvana:

»Edellytyksenä 1 momentissa tarkoitettulle tuomioistuimen päätökselle ja pakkolaitokseen eristämiseksi on lisäksi, että rikoksentehtäjä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavaan rikokseen sekä että häntä on hänen rikoksistaan ilmenevien seikkojen ja muun hänen henkilöllisyydestään saadun selvityksen perusteella ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle.»

Tähän lainmuutokseen johtaneen hallituksen esityksen perusteluissa lausutaan, että »2 momentissa olevalla viittauksella 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen on ymmärrettävä joko 1 momentissa nimenomaan mainittua tai siihen rinnastettavaa rikosta riippumatta siitä, onko rikoksesta jo tuomittu rangaistus ja mikä seuraamus rikoksesta on ollut».

Lainsäätäjän tarkoitus tuli selväksi. Lain mukaan on nyt mahdollista, että rikoksentehtäjä, jota ei ole aikaisemmin rikoksesta rangaistukseen tuomittu, voidaan eristää jo ensimmäisen tuomion perusteella, jos hänet silloin tuomitaan vähintään kahdesta lain 1 §:n mukaan eristämisen perusteeksi soveltuvasta rikoksesta, myöhemmin tehdystä vähintään kahden vuoden vapausrangaistukseen, ja hänet lisäksi todetaan ilmeisesti erittäin vaaralliseksi toisen hengelle tai terveydelle.

XI Eristämis päätöksen ajankohdasta

Vuoden 1953 eristämislain 7 §:n mukaan VankO:n oli käsiteltävä eristämistä koskeva asia »ennen kuin rangaistus on täydelleen kärsitty». Käytännössä vankilaoikeus on ratkaissut eristämisasian yleensä ennen kuin kaksi kolmannelle rangaistusajasta oli sovitettu.

Hallituksen esityksessä (176/1970, 7 §) ehdotettiin, että »kun tuomio, jonka mukaan rikoksentehtäjä voidaan määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen, on saanut lainvoiman, kysymys eristämisestä on viipymättä otettava esille ja tarpeellisen selvityksen hankkimisen jälkeen mahdollisimman nopeasti ratkaistava vankilaoikeudessa». Sen aikaisemmin ei eristämiskysymystä todella voitaisikaan ratkaista, joten ehdotuksessa oli menty äärimmäiseen vähimmäisrajaan. Vuoden 1954 eristämisasiasetuksen (277/1954, 2 §) mukaan vankilan johtokunnan oli annettava lausunto rangaistuksen vaikutuksesta vankiin ennen asian ratkaisua VankO:ssa. Ennen kuin johtokunta voi antaa lausuntonsa on tarkkailuaika välttämätön. Mainitun asetuksen mukaan lausunto oli annettava »viimeistään siihen mennessä, kun vanki on kärsinyt kolmanneksen rangaistuksestaan». Tarkkailuaikaa oli näin varattu. Vuoden 1971 eristämisasiasetuksen mukaan johtokuntaa ei enää velvoiteta lausunnon antamiseen vangista. Muuttamatta jääneen v:n 1953 eris-

tämlain 8 §:n 1 momentin mukaan VankO:n tai sen määräämän henkilön on tutkittava vanki ennen eristämiskysymyksen ratkaisemista. Myös v:n 1971 eristämislain 1 §:n 2 momentissa edellytetään selvityksen hankkimista tuomitun henkilöstä. Käytännössä vankilapsykiatri ja psykologi suorittavat vangin henkilötutkiminnan. Kun vankilan johtokunnalla on vankeinhoitolaitoksesta annetun asetuksen (86/1950, 20 §:n 11 kohta) mukaan velvollisuus antaa ylempien viranomaisten vaatimat lausunnot, VankO voi pyynnöstään saada eristämiskysymyksen ratkaisemista varten vangista johtokunnalta ja myös vankilan johtajalta (25 §:n 24 kohta) tarpeellisen lausunnon vangin henkilöstä ja käytöksestä vankilassa.

Lakivaliokunnassa lain 7 § sai kuitenkin hallituksen esityksestä poikkeavan sisällön. Sen mukaan eristämisasiä on otettava käsiteltäväksi, »kun tuomitusta rangaistuksesta on suoritettu, tuomioistuimen rikoslain 3 luvun 11 §:n nojalla tekemää vähennystä lukuunottamatta, vähintään kolmannes, kuitenkin viimeistään vuoden kuluessa tuomion antamisesta, ja viivytyksettä ratkaistava vankilaoikeudessa». Tämän suuntaista ratkaisua oli laintarkastuskunta ehdottanut.¹⁸ Eduskunta hyväksyi lain lakivaliokunnan ehdottamassa muodossa. Selvää on, ettei rikoslain 3 luvun 11 §:n nojalla tehdyn vähennyksen huomioon ottaminen näin säädettyä ole voinut tulla kysymykseen, koska vähennys saattaa olla yli vuoden pituinen varsinkin milloin syytetty on ollut mielentilatutkimuksessa.

XII Muita vuoden 1971 lain uutuuksia

Eristämisedellytyksissä ei enää ole eroa siinä, onko rikoksentekijä rikoksen tehdessään ollut täydessä ymmärryksessä vai onko hänen syyntakeisuutensa ollut alentunut. Lain 3 §:n mukaan tuomioistuin voi hankkia selvitykseksi syytetyn henkilöstä lääkintöhallituksen lausunnon sellaisissakin tapauksissa, joissa varsinaisen mielentilatutkimuksen toimittamista ei pidetä tarpeellisenä. Kun lääkintöhallituksen käytettävänä on tiedot kaikista aikaisemmin toimitetuista mielentilatutkimuksista, tuomioistuin voi pyytää selailstakin lausuntoa, katsooko lääkintöhallitus, huomioon ottaen aikaisemman mielentilatutkimuksen, uuden tutkimuksen toimitamisen aiheelliseksi. Syytetyn mielentilan tutkimista ei tulisi pyytää, ellei sitä ennen ole hankittu psykiatrin, psykologin tai vankilälääkärin lausuntoa mielentilan tutkimisen tarpeellisuudesta. Muuten joudutaan suorittamaan monia aikaa vaativia ja tarpeettomia tutkimuksia. Oikeudessa toimitetussa suullisessa kuulustelussa, milloin syyttäjä on vaatinut eristämistoimenpiteitä, tulisi syytetyltä

tiedustella, onko hän ollut mielisairaalassa hoidettavana, milloin, missä sairaalassa ja mistä syystä, ja tehdä näistä seikoista merkintä pöytäkirjaan, ellei niitä ole jo esitutkinnassa selvitetty.

Maksuttoman oikeudenkäynnin myöntäminen ja oikeudenkäyntiavustajan määrääminen tuli 1. 8. 1971 alkaen VankO:ssa käsiteltävissä asioissa mahdolliseksi (8 §:n 2 mom.). Kun rikoksenteikiöitä, joiden asioita VankO joutuu käsittelemään, voidaan yleensä ilman enempiä selvityksiä pitää varattomina, maksuttoman oikeudenkäynnin myöntämismenettelyä on yksinkertaistettu.

VankO:n päätöksiin ei voida hakea muutosta, mutta eristämispäätöksen itseoikaisu on tullut mahdolliseksi (9 §:n 2 mom.).

Eristetyn ehdonalaiseen vapauteen päästämistä on nyt harkittava ensi kerran, kun rangaistus on tullut kokonaan suoritetuksi, ja ellei häntä ole silloin vapautettu, sen jälkeen vähintään kuuden kuukauden väliajoin (15 §:n 1 mom.).¹⁹ Vuoden 1953 eristämislain mukainen ns. »pyttyvuosi» on poistettu.

Koevapautta VankO voi myöntää eristetylle sitten kun rangaistus on täysin suoritettu enintään neljä viikkoa vuodessa (15 §:n 2 mom.). Vastaava enimmäisaika oli aikaisemmin vain kaksi viikkoa.

Ehdonalaisesti vapautetun koeaika on lyhennetty aikaisemmasta viidestä vuodesta kahteen vuoteen, jota VankO voi erityisistä syistä lyhentää tai pidentää enintään yhdellä vuodella (16 §:n 1 mom.). Ehdonalaisen vapauden peruuttamista koskevat säännökset on uudistettu (16 §:n 1 ja 2 mom.). Vuoden 1953 eristämislain 16 §:n 2 momentin mukainen automaattinen ehdonalaisen vapauden menettäminen uuden rikoksen johdosta, riippumatta siitä osoittiko se tekijässään vaarallisuutta vai ei, on poistettu.

Lain voimaantulosäännökset ovat tavanomaista yksityiskohtaisemmat sen vuoksi, että oli otettava huomioon useita erilaisia tilanteita, joihin lakia oli sovellettava. Ennen lain voimaantuloa VankO:n oli käytävä läpi kaikkia silloin eristettynä olleita koskevat tuomioistuinten päätökset, joihin sisältyi eristämislausuma, ja ratkaistava eristämiskysymys uudelleen ottaen huomioon uuden lain säännökset.

Vuoden 1954 eristämisasietus muutettiin uusitun eristämislain mukaiseksi (asetus 447/1971) ja pakkolaitoksesta annettiin uusi asetus (448/1971). Viimeksi mainitussa asetuksessa määrättiin, että pakkolaitoksessa on aikaisempien viiden osaston sijasta kolme osastoa, nimittäin puoliavoin, avoin ja suljettu osasto. Kolmea osastoa voidaan pitää riittävänä. Eristettyjen lukumäärän suuresti vähennyttyä tulee avoimen osaston uudelleen järjestely ajankohdattaiseksi.

Vuoden 1971 pakkolaitosasetuksella on eristettyjen oikeuksia lisätty omien vaatteiden käytön, omasta työstä saatavien tulojen,

¹⁹ Esim. Tanskassa kestää »sikkerhedsforvaring» vähintään 4 v., uusijoille vähintään 8 v. ja enintään 20 v. (Tanskan rikoslain 66 §.)

säästörahana ja laitoksesta johtajan luvalla poistumisen suhteen. Kun eristettyyn on sovellettava, »mitä vangista yleensä ja ylimmässä osastossa vankeusrangaistusta suorittavasta on säädetty» (448/1971, 13 §:n 1 mom.), voidaan eristetyllä 1. 9. 1971 jälkeen antaa lupa poistua pakkolaitoksesta sen mukaan kuin oikeusministeriö määrää myös niissä tapauksissa, jotka mainitaan rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen 2 luvun 3 a ja 3 b §:ssä, sellaisina kuin ne ovat 23. 4. 1971 annetussa laissa (302/1971).

XIII Vuoden 1971 eristämislaki käytännössä

Arvosteltaessa, onko rikoksentehtäjä »hänen rikoksistaan ilmenevien seikkojen ja muun hänen henkilöstään saadun selvityksen perusteella ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle», on huomiota kiinnitettävä hänen tekemiensä eristämisen perusteeksi kelpaavien rikosten vaikuttamiin, tekotaapaan, käytetyn väkivallan määrään ja teon vaarallisuuteen toisen hengelle ja terveydelle. Väkivallan on oltava laadultaan törkeää ja vaarallisuuden keskimääräistä suurempaa. Rikoksentehtäjän henkilöstä saadaan »muuta selvitystä» hänen tekemistään muista rikoksista, lääkärin, psykiatrin, psykologin, vankilan johtokunnan ja johtajan lausunnoista sekä häneltä itseltään.

Lain toimeenpano johti 1. 8. 1971 jälkeen pakkolaitokseen jääneiden valikoitumiseen uuden lain eristämisedellytysten mukaisesti. Eristettyjen osalta lainmuutos johti seuraavaan tulokseen:

VankO käsitteli yhteensä eristettyjen asioita	Määrättiin edelleen eristettäväksi	Asian käsitte-ly siirtyi lisäselvityksen hankkimisen vuoksi	Koevapautteen jääneitä	Pakkolaitoksesta vapautui 1. 8. 1971	Vapautuneista siirtyi rangaistukseen suoritt. rangaistusta
262	8	15	17	222	124

Eristetyksi jäi vain kahdeksan vaarallista rikoksenuusijaa. Tähän tulokseen johti lain soveltaminen, ei sen vuoksi, etteikö pakkolaitoksessa olisi ollut useampia toisen hengelle tai terveydelle ilmeisesti erittäin vaarallisia rikoksenuusijoita, vaan sen johdosta, että eristämisedellytykset oli erikoisella tavalla rajoitettu. Pakkolaitoksesta vapautui mm. useita ilmeisesti erittäin vaarallisia rikoksentehtäjiä, jotka oli aikanaan eristetty omaisuusrikosten johdosta tai väkivaltarikoksista tuomittujen kahta vuotta lyhyempien vapausrangaistusten perusteella. Merkitystä ei nimittäin ollut sillä seikalla, että heidät oli eristämiseen johtaneiden rikosten tekemisen

jälkeen tuomittu rangaistukseen koevapaudessa tai ehdonalaisessa vapaudessa tehdyistä uusista törkeää väkivaltaisuutta tai erittäin suurta vaarallisuutta osoittavista rikoksista, jopa tapoista, joista annettuihin tuomioihin ei sisältynyt eristämislausemaa. Oikeuskäytäntö on nimittäin jo kauan ollut se, ettei uusia eristämislausemia ole pidetty tarpeellisena antaa rikoksentekijälle, jonka ehdonalaisen vapauden pakkolaitoksesta tuomioistuin on uuden rikoksen johdosta rangaistuksen tuomitessaan samalla määrännyt peruuntumaan. Näin ollen valikoituivat pakkolaitokseen jääneet eristetyt jokseenkin sattumanvaraisiksi jääneiden perusteiden mukaisesti suuremmasta myös uuden lain mukaan vaarallisten rikoksen-uusijain joukosta. Tosin monet siirtyivät vain rangaistuslaitokseen sovittamaan jäljellä olevia rangaistuksia.

Eristämisedellytysten muuttuminen tulee tietenkin aikanaan johdamaan eristettyjen johdonmukaiseen valikoitumiseen. Lainmuutoksen pääasiallinen merkitys ilmeneekin tulevaisuudessa. Eristetyt tulevat olemaan pääasiassa taposta, pahoinpitelystä tai ryöstöstä tuomittuja, joukossa jokunen seksuaalirikollinen ja murhapolttaja sekä joku törkeisiin huumausainerikoksiin syylistynyt.

Aikaisempien eristämislakien voimassa ollessa on jouduttu eristämään vain harvoja naispuolisia rikoksentekijöitä eikä heitä v:n 1971 lainmuutoksen voimaan tullessa ollut yhtään eristettynä.

XIV Lainmuutoksen arvostelua

Valitettavana voidaan pitää sitä, ettei lain kokonaisuudistusta voitu toteuttaa tässä yhteydessä. Kysymys pakkolaitoksen mahdollisesta korvaamisesta psykopaattilaitoksella jäi edelleen avoimeksi. Eristämismenettely katsottiin vielä tarpeelliseksi, mutta vastauksessaan hallituksen esitykseen Eduskunta lausui toivomuksen,

»että Hallitus ryhtyisi kiireellisesti toimenpiteisiin sen selvittämiseksi, voidaanko nykyisestä erillisestä rikoksentekijän eristämisyjärjestelmästä luopua esim. pitkäaikaisia vapausrangaistuksia käyttämällä tai hoitomahdollisuuksia järjestämällä, sekä eristämisyjärjestelmää koskevan lainsäädännön uudistamiseksi kokonaisuudessaan».

Kun eristämiskysymys nyt ratkaistaan aikaisemmin kuin v:n 1953 eristämislain mukaan, joutuvat eristetyt suorittamaan entistä suuremman osan rangaistuksesta pakkolaitoksessa. Teoriassa voidaan ajatella, että VankO:n tehtyä v:n 1971 eristämislain 9 §:n 1 momentissa tarkoitetun eristämispäätöksen, rangaistus jäljellä olevalta osalta muuttuisi eristämiseksi, joka olisi jotain muuta kuin rangaistuksen suorittamista. Tälle ajatukselle voi saada tukea myös lain 14 §:ään sisältyvästä säännöksestä, jonka mukaan eristetyn katsotaan kokonaan suorittaneen rangaistuksensa, kun vapaudenmenetys rangaistus- ja pakkolaitoksessa on kestänyt »rangaistusta

vastaavan ajan». Sanotut säännökset näyttäisivät viittaavan siihen, että olisi tarkoitettu tehdä selvä ero rangaistuksen suorittamisen ja eristämisen välillä sekä rangaistus- ja eristämislaitoksen välillä myös käytännössä. Tälle tulkinntalle ei kuitenkaan voida saada tukea hallituksen esityksen perusteluista, joista päinvastoin ilmenee, että v:n 1953 eristämislain järjestelmä, jonka mukaan rikoksentekijä suorittaa osan rangaistuksesta pakkolaitoksessa, »tulisi ehdotuksen mukaan säilymään kuitenkin 7 §:stä johtuen sillä erolla, että eristetty tulisi olemaan suurimman osan eristämisen perusteena olevasta rikoksesta tuomitun rangaistuksen ajasta pakkolaitoksessa».²⁰ Näyttää siltä, että periaatteellinen ero rangaistus- ja eristämislaitoksen välillä sekä rangaistuksen suorittamisen ja eristämisen välillä ei ole kysymyksessä olevalla lainsäädäntötoimella selkiintynyt. Kysymys on edelleen käytännössä vain aste-erosta.

Säännöksiä eristämisedellytyksistä ei voida pitää onnistuneina siinä mielessä, että törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta osoittavien eristämisen perusteeksi soveltuvien rikosten ilmituloaika ja rangaistusten tuomitsemisjärjestys saattavat ratkaista, voidaanko tuomittaessa antaa eristämislause ja rikoksentekijä myös eristää pakkolaitokseen. Tosin asian laita on ollut sama v:n 1953 eristämislain mukaan.

Vuoden 1971 eristämislaki on v:n 1953 lakia ankarampi siinä, että ensikertalaiseksi rikoksentekijäksi katsottava rikoksentekijä, jota ei ole aikaisemmin rangaistukseen tuomittu, saattaa joutua eristettäväksi, tosin vain väkivaltarikoksista ja edellytyksin, että hän on ilmeisesti erittäin vaarallinen toisen hengelle ja terveydelle.

Lainmuutoksen voimaan tullessa vapautui pakkolaitoksesta monia vaarallisia rikoksenuusijoita, koska eristämisedellytykset eivät heihin soveltuneet. Oikeusturvallisuus tulee tämän johdosta vaarantumaan. Toisaalta tuli kovin vanhoja rikoksia otettavaksi huomioon eristämisedellytyksinä ja uusia oli jätettävä ottamatta huomioon. Omaisuusrikokset ovat maassamme jatkuvasti lisääntyneet.²¹ Lainsäätäjä suhtautui tähän ilmiöön lieventämällä seurauspoistaen mahdollisuuden heidän eristämiseensä. Tämä saattaa oikeuskäytännössä johtaa omaisuusrikoksista rikoksenuusijoille tuomittavien rangaistusten yleisempään koventamiseen. Muuta keinoahan ei heidän kurissa pitämisekseen jää jäljelle. Rikoksen uusimista koskevien säännösten merkitys onkin eristämislain muuttamisen johdosta oleellisesti korostunut. Jollei uusimis-säännöillä selvitä omaisuusrikollisista, saattaa yleinen mielipide aikanaan vaatia eristämistoimenpiteiden palauttamista tai muita erikoistoimenpiteitä.

Vuoden 1971 eristämislain 1 §:n 3 momentin mukaan »edellä tässä pykälässä tarkoitettua rikoksentekijää sanotaan vaaralliseksi

²⁰ Hall.es. n:o 176/1970 vp., s. 8.

²¹ Ks. Inkeri Anttila—Patrik Törnudd, Kriminologia s. 118.

rikoksenuusijaksi». Nyt on laissa kaksi erilaista rikoksenuusijan käsitettä, rikoslain 6 luvun mukainen ja eristämislaisa tarkoitettu. Vaarallisen rikoksenuusijan ei tarvitse täyttää rikoslain 6 luvun mukaisia rikoksenuusijan kvalifikaatioita. Vakaantuneen rikosoikeudellisen käsitteen käyttämisestä eri laeissa kahdenlaisessa merkityksessä ei voida pitää hyväksyttävänä lainkirjoitustapana, se on omiaan aiheuttamaan käsitteiden sekaannusta.²²

Arveluttavaa on lainsäätäjän osoittama suuri vapaamielisyys siinä suhteessa, että vaikka eristettyjen vaarallisuusaste lainmuutoksen johdosta suuresti kohosi, samaan aikaan katsottiin mahdolliseksi koevapauden lisääminen kaksinkertaiseksi aikaisempaan lakiin verrattuna.

Lainmuutoksella toteutui myös tuntuja parannuksia eristämisen järjestelmäämme. Painopiste rikosentekijän vaarallisuuden arvioimisessa on siirtynyt väkivaltarikoksiin, mitä sinänsä on pidettävä oikeaan osuneena lainsäädäntötoimenä. Tuomioistuimien voi antaa eristämislauseman vain virallisen syyttäjän vaatimuksesta, mikä säännös poistaa yllätyksen mahdollisuuden tuomiosta. Eristämiskysymys ratkaistaan nyt VankO:ssa entistä aikaisemmin. Sen ratkaisemista varten ja selvityksen hankkimiseksi jää kohtuullinen aika. Tämä on usein myös rikosentekijän edun mukaista, koska hän saa tilaisuuden osoittaa kykenevänsä sopeutumaan edes vankeilayhteisöön, ehtii saavuttaa mielentasapainon, kuntoutua fyysisesti ja psyykkisesti sekä ehkä kokea mielenmuutoksen. Toisaalta tietenkin varmuuden saaminen siitä, eristetäänkö hänet vai ei, on vangille tärkeä ja ratkaisu on tehtävä viivyttelämättä. Säännös poistaa ne vankeinhoidolliset epäkohdat, jotka ovat aiheutuneet siitä, että ratkaisu aikaisemman lain mukaan tehtiin myöhemmin.

Pakkolaitokseen eristämisestä seuraa, että rikosentekijä joutuu täysin suorittamaan aikaisemmat rangaistusjäätännökset, joita saatetaan olla jäljellä melkoisesti aikaisemmilta rangaistuskauksilta. Rangaistusta useamminkin kerran suorittaneet vapautuvat nimittäin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen 2 luvun 13 §:n säännöksen nojalla yleensä suoritettuaan rangaistuksesta kaksi kolmannesta, yhden kolmanneksen jäädessä kullakin rangaistuskerralla suorittamatta.

Ehdonalaisesti vapautetun eristetyn uudelleen pakkolaitokseen määräämistä koskevien säännösten tiukentaminen on oikeaan osunut toimenpide. Samoin liian pitkäksi osoittautuneen ja joustamattoman viiden vuoden koeajan lyhentäminen on onnistunut ratkaisu; tosin koeajan lyhentämisessä nyt on menty toiseen äärimmäisyyteen, kahteen vuoteen. Käytännön kokemusten mukaan olisi normaaliksi koeajaksi paremmin soveltunut kolme vuotta, kuten hallituksen esityksessä oli ehdotettu.

²² Laintarkastuskunta kiinnitti huomiota tähän seikkaan lausunnossaan (s. 6).

Valvonnan tarkoituksenmukainen järjestäminen ehdollisesti vapautettujen eristettyjen osalta muodostaa vaikean ongelman, kun otetaan huomioon heidän uusimisalttiutensa, alkoholin, lääke- ja huumausaineiden väärinkäyttö, asunnon, ammattitaidon ja työn puute, työhaluttomuus, sairaudet sekä työ-, perhe- ja muiden henkilösuhteiden rikkoutuminen. Lisäksi monet heistä ovat vaikeita psykopaatteja, jotka menestyvät silmälläpidon alaisena laitosoissa ja tarvitsevat jatkuvaa lääkehoitoa, mikä vapautumisen jälkeen usein lakkaa. Hoidon lakkaaminen taas johtaa reaktiitiloihin ja uusiin rikoksiin. Valvontaa vaikeuttaa lisäksi se, että nykyisin voi helposti siirtyä valvonnan välttämiseksi Pohjoismaissa maasta toiseen. Näihin kysymyksiin lainsäätäjällä ei ole toistaiseksi puuttunut.

Kun eristämisyjärjestelmää harkitaan aikanaan uudelleen, tulisi samalla harkita säännösten sijoittamista yleiseen rikoslakiin, jonka uudistaminen muutenkin on vireillä.²³

²³ Kun tämä artikkeli oli jo kirjoitettu, on samasta aiheesta julkaistu Inkeri Anttilan artikkeli: Vaaralliset vaarattomiksi, *Lakimies* 1971 s. 438 ss.